

УДК 784.2+78.071.1(438)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-3-1-29>

Тетяна ПРОКОПОВИЧ

кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музикознавства, фольклору та музичної освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0002-9375-9635

Бібліографічний опис статті: Прокопович, Т. (2025). Поезія «української школи» в музичному прочитанні Оскара Кольберга. *Fine Art and Culture Studies*, 3-1, 207–212, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-3-1-29>

ПОЕЗИЯ «УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ» В МУЗИЧНОМУ ПРОЧИТАННІ ОСКАРА КОЛЬБЕРГА

У статті розглядаються особливості вокальної інтерпретації віршів представників «української школи» польського літературного романтизму. Увагу зосереджено на з'ясуванні специфіки композиторського підходу Оскара Кольберга до трактування поетичних текстів етнокультурного пограниччя. **Методологія** наукової розвідки спирається на методи історичного музикознавства та культурології, серед яких провідними обрано жанрово-стильовий і компаративний аналіз зразків польської вокальної лірики першої половини XIX століття. Акцент зроблено на порівнянні світоглядних позицій і творчих інтенцій Ф. Шопена та О. Кольберга в контексті формування польської композиторської школи. Це визначило **наукову новизну** дослідження і дозволило сформулювати **висновки**. Виявлено, що становлення видатних польських музикантів, учнів Ю. Ельснера, відбувалося у художньому середовищі Варшави перед листопадним повстанням. Майбутніх композиторів зблизило спільне коло поетів, серед яких були вихідці з українських теренів. Захоплення віршами Юзефа Богдана Залеського та Стефана Вітвіцького інспірувало написання Ф. Шопеном і О. Кольбергом вокальних мініатюр. Композитори виявили індивідуальні стратегії роботи із поетичним періоджерелом, що засвідчує самостійність творчих рішень у пісні «Весна» на слова С. Вітвіцького. Відзначається роль польського національного колориту у вокальній ліриці Кольберга і Шопена, яка сприяє глибшому психологізму поетичних образів. Простежується спорідненість ставлення композиторів-романтиків до вокальної музики як своєрідного інтимного щоденника, в якому відтворена атмосфера настроїв національно-визвольних прагнень і поразок польських патріотів.

Ключові слова: польський романтизм, поезія «української школи», вокальна лірика, фольклор, етнокультурне пограниччя.

Tetiana PROKOPOVYCH

PhD in Art History, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Musicology, Folklore and Music Education, Rivne State Humanitarian University, 12 Stepana Bandery St, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0002-9375-9635

To cite this article: Prokopovych, T. (2025). Poeziia “ukrainskoi shkoly” v muzychnomu prochyttanni Oskara Kolberha [The poetry of the ‘Ukrainian school’ in a musical reading by Oskar Kolberg]. *Fine Art and Culture Studies*, 3-1, 207–212, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-3-1-29>

THE POETRY OF THE ‘UKRAINIAN SCHOOL’ IN A MUSICAL READING BY OSKAR KOLBERG

The article deals with the peculiarities of vocal interpretation of poems by representatives of the ‘Ukrainian school’ of Polish literary romanticism. Attention is focused on elucidating the specifics of Oskar Kolberg’s compositional approach to the interpretation of poetic texts of the ethno-cultural borderland. **The methodology** of the research is based on the methods of historical musicology and cultural studies, among which the genre-stylistic and comparative analysis of samples of Polish vocal lyrics of the first half of the nineteenth century are chosen as the leading ones. The emphasis is placed on the comparison of the worldview positions and creative intentions of F. Chopin and O. Kolberg in the context of the formation of the Polish compositional school. This determined the **scientific novelty** of the study and allowed us to formulate **conclusions**. It was found that the formation of prominent Polish musicians, students of J. Elsner, took place in the artistic environment of Warsaw before the November Uprising. The future composers were brought together

by a common circle of poets, among whom were natives of the Ukrainian territories. Their admiration for the poetry of Józef Bohdan Zaleski and Stefan Witwicki inspired F. Chopin and O. Kolberg to write vocal miniatures. The composers revealed individual strategies of working with the poetic source, which testifies to the independence of creative decisions in the song 'Spring' to the words of S. Witwicki. The role of the Polish national colouring in the vocal lyrics of Kolberg and Chopin is noted, which contributes to the deeper psychology of poetic images. The affinity of the Romantic composers' attitude to vocal music as a kind of intimate diary, which recreates the atmosphere of the moods of national liberation aspirations and defeats of Polish patriots, is traced.

Key words: Polish Romanticism, poetry of the 'Ukrainian school', vocal lyrics, folklore, ethno-cultural borderland.

Актуальність теми. Камерно-вокальна творчість Оскара Кольберга (Oskar Kolberg), як і інші музичні жанри в його композиторському спадку, донині залишається в затінку життєвих звершень першорядного етнографа та фольклориста XIX століття. Схоже на те, що автор особливо й не турбувався про власні пісні, які, як свідчать дослідники, ймовірно були написані у період між двома польськими повстаннями (1840–50-ї роки). Ні точних дат створення, ані систематичних видань вокальних творів Кольберга не зберіглося. З понад двох десятків пісень для голосу і фортепіано тільки окремі були надруковані, а більшість залишилися в рукописах. До слова, через сто років після смерті композитора його камерно-вокальні твори були системно опрацьовані Данутою Ідашак [Danuta Idaszak] і опубліковані у томі 68 видавничої серії "Oskar Kolberg. Dzieła wszystkie" (Idaszak, 1990). Відтак стало можливим докладно вивчити і проаналізувати специфіку музичного прочитання польським романтиком поезії представників «української школи».

Як з'ясувалося, в композиторському доробку Оскара Кольберга більше третини вокальних мініатюр написані на вірші популярних поетів XIX століття, які походили із польсько-українського пограниччя. За спостереженням Д. Ідашак, композитор наче слідував тогочасній моді (Idaszak, 1990, с. 13), надавши перевагу поезії двох авторів – Юзефа Богдана Залеського / Józefa Bohdanf Zaleskiego та Стефана Вітвіцького / Stefana Witwickiego. Отож закономірно виникає потреба розгляду проблеми: які теми й образи представників української школи польського літературного романтизму викликали композиторський відгук О. Кольберга.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Очевидно, передусім у польському музикознавстві накопичений масив аналітичних розвідок, присвячених видатному вченому та митцю як національного, так і світового значення. Особливості вокальної лірики О. Кольберга

висвітлено у працях Д. Ідашак, А. Косцюк, М. Прохаска, М. Томашевського. Дослідники вказують на основні жанрово-стильові джерела пісень польського композитора: німецький романтизм, польський сентименталізм та оперне *bel canto* (Prochaska, 2022).

Варто зауважити, що в сучасному українському музикознавстві простежується посилення наукового інтересу до камерно-вокальної творчості польських композиторів XIX століття. Істотний внесок у розробку теоретико-методологічних засад дослідження романтичної музики сусідніх народів у контексті взаємодії національних культур належить Е. Бернацькій-Гловлі, Л. Кияновській, Л. Ніколаєвій та ін. Заслуговує на увагу позиція Л. Кияновської щодо виявлення у творчому доробку композиторів-романтиків різних національностей спільних естетичних принципів, а, водночас, відмінних ментальних кодів (Кияновська, 2000).

Цінним для даного дослідження є твердження Л. Ніколаєвої про вплив пісень Ф. Шопена на розвиток польської вокальної лірики XIX століття (Ніколаєва, 2016, с. 258). Можна припустити, що саме О. Кольберг належить до когорти композиторів, для яких незаперечним у творчості був шопенівський авторитет. І справді, низка фактів підтверджує зазначене. До слова, Ф. Шопена і О. Кольбера зближує зацікавленість творчістю поетів «української школи», яка знайшла вияв у їхній вокальній спадщині.

На окрему увагу заслуговує дисертаційне дослідження Т. Круліковської, яке присвячене розгляду україно-польських стосунків на прикладі творчості композиторів польського походження. Побіжно авторка торкається проблеми формування «української школи» в польській літературі XIX століття, яка могла поширитись і на музичне мистецтво того часу (Круліковська, 2023). Низка запропонованих положень дисертації потребує подальшої розробки, що обумовлює актуальність теми даної наукової розвідки.

Мета дослідження – з'ясувати своєрідність авторського підходу Оскара Кольберга

до музичної інтерпретації поетичних текстів представників етнокультурного пограниччя. Зіставлення вокальних опусів О. Кольберга і Ф. Шопена дає змогу глибше осмислити специфіку художніх стратегій польських композиторів-романтиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вочевидь, між Фредеріком Шопеном (1810–1849) і Оскаром Кольбергом (1814–1890) є чимало точок перетину. Вони не тільки були особисто знайомі, але за три роки до польського листопадового повстання мешкали у Варшаві по-сусідству та приятелювали (Кольберг, 1966, с. 96). Обидва здобували освіту у варшавському ліцеї, студіювали музику у знаменитого вчителя – Юзефа Ельснера (Józef Elsner). З дитячих імпровізацій на фортепіано майбутні видатні постаті польської культури XIX століття починали komponувати музичні твори. І хоч О. Кольберг був молодшим за Ф. Шопена всього лиш на чотири роки, проте виявляв до нього глибоку повагу. Виходить, що свої композиторські спроби Кольберг міг свідомо залишити в «тіні» творчих звершень генія польської музики.

Слід нагадати, що 1820-і роки – важливий період особистісного становлення Шопена і Кольберга. В той час їх об'єднало спільне коло друзів і однодумців, серед яких варто назвати Мауріція Мохнацького, Казімежа Бродзінського, Антонія Одинця, Северина Гоцинського, Стефана Вітвіцького, Юзефа Богдана Залеського. Зустрічі літераторів і музикантів у передреволюційній Варшаві генерували ідеї польського романтизму. З огляду на те, що серед представників старшого і молодшого покоління варшавської інтелектуальної еліти було декілька вихідців з українських земель, цілком органічно визріла концепція слов'янського братерства у боротьбі з імперським злом.

Направду, замилювання українськими краєвидами і народним побутом, зацікавленість українським фольклором навдивовижу органічно трансформувалися у вигадливий візерунок польськомовної поезії першої половини XIX століття. Відтак феномен «української школи» польського літературного романтизму в практичній площині засвідчив дифузні процеси у культурному розвитку слов'ян, а нині ілюструє продуктивну взаємодію національних традицій у мистецтві.

Як уже зазначалося, в найближчому колі друзів Шопена і Кольберга були найяскравіші

представники «української школи» – Юзеф Богдан Залеський (1802–1886) і Стефан Вітвіцький (1801–1847). Властиво, їх вірші виявилися найбільш затребуваними в обидвох композиторів. Шість пісень для голосу і фортепіано Оскар Кольберг написав на слова Юзефа Богдана Залеського, а 4 пісні ним створені на слова Стефана Вітвіцького. Аналогічний інтерес до музичного прочитання віршів поетів-друзів спостерігаємо у Фредеріка Шопена. Хоча є суттєва деталь: Шопену-композитору явно імпонував художній світ С. Вітвіцького (10 пісень), натомість до текстів Ю. Б. Залеського він звернувся лише чотири рази.

Збіг літературних уподобань Кольберга і Шопена – аж ніяк не епігонство, а лише підтвердження духовної близькості митців, скріпленої дружбою і варшавськими вечірніми зустрічами, сповненими героїчного пафосу й артистичної вишуканості. Творчі натури у 1820-х роках палко всотували настрої нескореного польського народу та його мрії про національну свободу, перетворюючи молодецький запал у мистецьку форму. До речі, Фредерік Шопен і Оскар Кольберг у своїй вокальній творчості інтерпретували виключно польськомовні вірші тогочасних авторів. Якраз за кількістю написаних пісень у двох композиторів є спільні лідери – Залеський і Вітвіцький.

У загальних рисах зіставляючи і порівнюючи вокальну спадщину Шопена і Кольберга простежується ще одна спільна риса: обидва не виявляли наполегливості у виданні своїх вокальних творів. Скорше, що вокальна лірика була для них своєрідним інтимним щоденником, органічно вписуючись у «атмосферу домашнього музикування, дружніх зібрань» (Ніколаєва, 2016, с. 254). Можна не сумніватись, що пісні Шопена і Кольберга нерідко ставали надбанням приватних колекцій. Відтак, завдячуючи любителям співу у XIX столітті навіть неопубліковані вокальні твори композиторів стрімко поширювались і набували популярності.

Зрештою, не виключено, що обережність композиторів у виданні своїх пісень могла мати й політичний підтекст. Адже після поразки листопадового повстання, щоб уникнути переслідувань і репресій російсько-імперської влади, Ю. Б. Залеський і С. Вітвіцький опинились в еміграції далеко від Польщі. Шопен також залишив назавжди Варшаву і жив у Парижі. Лише

Кольберг, після навчання в Берліні, повернувся до рідного краю, розгорнувши на декілька десятиліть титанічну працю – збирання і опрацювання фольклору. За таких обставин очевидно, що поезія активних діячів польської політичної еміграції не могла безперешкодно поширюватися в умовах імперської цензури.

Дійсно, польська громадськість середини XIX століття знаходилася під пильним імперським оком, яке стежило за тим, щоб жодним чином не допустити національно-культурного відродження поневоленого народу. Очевидно, Оскар Кольберг усвідомлював, що твори майстрів красеного слова – учасників листопадового повстання, викличуть негативну реакцію царської цензури. Можливо, тому й не наплював на виданні своїх пісень, інспірованих поезією поетів-повстанців. Натомість, своєю вокальною музикою солідаризувався з ними, а у серцях співвітчизників підтримував вогник патріотизму та національної єдності.

Ясна річ, у свідомості польських поетів з українським корінням глибоко закарбувався образ малої Вітчизни. Він навіював досить різний спектр думок і почуттів – багатошаровий і амбівалентний. Згадка про Україну у поетичних рядках польських авторів відлунювалась ідилічно-щемливими або піднесено-героїчними, іноді радісно-грайливими, але переважно ностальгічно-меланхолійними настроями. Врешті-решт, серед найсильніших вражень дитинства і джерел творчого натхнення поетів української школи була українська народна пісня. “Z teorbanem wyróśl ja” – свідчив у віршах Юзеф Богдан Залеський (М. М., 1903. с. 13).

Можна припустити, що тісне спілкування юного Кольберга з поетами «української школи» у Варшаві, збудило його пізнавальний інтерес до народної пісні, бажання її збирати та досліджувати. Це стане магістральною лінією життя Кольберга. Мандруватиме польський збирач фольклору по українських теренах. Однак, варто зауважити, що безпосередня зустріч Оскара Кольберга із українською народною музикою в її автентичному середовищі, відбудеться значно пізніше, ніж час музичного прочитання віршів Богдана Залеського і Стефана Вітвіцького. Відтак, що ж привабляло польського композитора у віршах творців «української школи»?

Передусім Кольберг відкрив у поезії провідні мотиви мистецтва XIX століття – любовну

і пейзажну лірику, ностальгію за минулим і далеким краєм, усамітнення і самотність. По суті, композитор обрав для своїх творів поетичні тексти, позбавлені історичної чи географічної конкретики, пафосу козацької героїки та української колористики. Натомість у музичному обрамленні постав особистісний світ людини: від юнацьких мрій і надій (“Rojenia wiosenne” / «Весняні мрії» на сл. Ю.Б. Залеського) до старечих роздумів і оцінок життя (“Co mi tam” / «Що мені до того» на сл. Ю.Б. Залеського).

Обраний композитором ракурс інтерпретації поезії «української школи» був співзвучний з художніми тенденціями західноєвропейського мистецтва XIX століття. Тому абсолютно очевидно, що Кольберг використав інтонаційний словник романтичної музики для підсилення емоційного тону віршів. Добре засвоївши композиційні принципи німецької й австрійської школи (передусім відчутний вплив Шуберта і Шумана), він доповнив їх польськими фольклорними елементами – мелодико-інтонаційними і ладовими зворотами, характерною метроритмікою і структурними особливостями.

Вокальні мініатюри Кольберга цілком відповідають потребам домашнього музикування XIX століття. Зручна теситура та діапазон вокальних мелодій легко підлаштовується до виконавських можливостей співака-любителя, а нескладний фортепіанний супровід слугує гармонічним фоном для голосу. О. Кольберг розвинув у вокальній ліриці композиціях два типи інтонування:

1) простота і невигадливість мелодій (як от у пісні “Wyjazd” / «Виїзд» на сл. Вітвіцького чи “Zakochana” / «Закохана» на сл. Залеського). Ймовірно, поетичні тексти, народжені з переспіву українських народних лірико-побутових пісень, «диктували» композитору лаконізм і нескладність виразових засобів;

2) мелодії з вибагливим інтонаційним контуром і ритмічним малюнком – характерні для пісень лірико-драматичного і філософського змісту (наприклад, “Kochanka do gwiazdy” / «Коханка до зірки» на сл. Вітвіцького, або ж “Śpiew poety” / «Спів поета» та “Westchnienie za rodzinną chatką” / «Зітхання за родинною хаткою» на сл. Залеського). Деталізація поетичного образу у цих вокальних мініатюрах зумовила наскрізне розгортання музичної тканини, свіжість гармонічних барв,

розмаїтість фактурних прийомів і, загалом, збільшення ролі фортепіанної партії, яка збагачує і посилює експресивність вислову.

Цікаво, що тема спогадів і туги за рідним краєм, яка особливо часто оспівана у віршах представників «української школи», викликала творчий резонанс у О. Кольберга та визначила інтонаційну драматургію низки вокальних творів. Щоправда, польський композитор трансформував ностальгічні почуття поетів у власну національну площину. Наприклад, вірш “Westchnienie za rodzinną chatką” / «Зітхання за родинною хаткою» молодий Ю. Б. Залеський написав у Варшаві і виразив в поетичних рядках розлуку з Україною. Натомість, О. Кольберг змінив смислове навантаження слів, відтворивши у музиці образ поета-вигнанця. Так, у інтонаційному каркасі вокальної мелодії «Зітхання за родинною хаткою» можна розпізнати мотивні перегуки з Марсельєзою – натяк на життєві колізії Юзефа Богдана Залеського, якому після поразки Листопадового повстання судилося жити у Франції.

Окрім іншого, варто відмітити ретельну роботу композитора з літературним текстом. Помітно, що О. Кольберг керувався логікою розвитку музичного образу, отож підкорював віршовану форму своєму задуму. Так, з поезії “Wiosna” / «Весна» на сл. С. Вітвіцького композитор використав лише дві строфи, елегантно передаючи у пісні піднесено-радісний настрій. Прикметно, що саме цей вірш Вітвіцького є в композиторській інтерпретації Ф. Шопена і О. Кольберга. Тож цікаво порівняти авторські підходи до розкриття поетичного образу.

Тут не можна оминати самого Стефана Вітвіцького. Вихованець Кременецького ліцею увійшов у польську літературу як співець сільського життя. Його поетична збірка “Piosenki sielskie” / «Сільські пісні», вперше видана у 1830 році, привабила читачів мелодійністю і простотою мови (Радишевський, 2018). У вірші “Wiosna” виразно прослідковуються

риса романтичної лірики: контраст живописної природи і внутрішнього стану героя – замилювання весняним пейзажем тільки поглиблює ностальгічний настрій.

Властиво, Ф. Шопен тонко відчув пасторально-елегійний тон вірша С. Вітвіцького “Wiosna”, підкресливши його музичними виразовими засобами, спорідненими з народнопісенною традицією (строфічна форма, перемінність ладу g-B, простота і повторність мотивних ланок мелодії). Слушно зауважує Л. Ніколаєва, що у вокальній мініатюрі композитор максимально зберіг «жанрову основу та характер першоджерела» (Ніколаєва, 2016, с. 255), тому фортепіанній партії надав лише підтримуючу функцію, дублюючи вокальну лінію у акомпанементі.

О. Кольберг по-іншому підійшов до музичного прочитання вірша “Wiosna” Вітвіцького. Як уже зазначалося, композитор використав лише дві строфи поетичного тексту, тим самим, нівелював глибокий психологізм ліричного образу. Втім, пісня Кольберга приваблює інтонаційною гнучкістю вокальної партії, в якій яскраво проявляються риси мазурки (розмір $\frac{3}{4}$, акцент на другу метричну долю). Широкі інтервальні ходи у хвилеподібній мелодії, мажорний лад (A dur) відтворюють емоційну відкритість і щирі радість життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у вокальній ліриці Оскара Кольберга досить яскраво проявляється композиторський почерк, який вирізняється самостійністю і оригінальністю рішень. Його пісні – цінний творчий набуток романтичної епохи, у вирі суспільно-політичних подій якої знайшлося місце поетичній витонченості і шляхетності сприйняття світу.

Подальшого вивчення потребує аналіз вокальних творів польських композиторів, інспірованих поезією представників «української школи», аби розширити уявлення про масштаб дифузних етнокультурних процесів у слов'янському мистецтві доби романтизму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернацька-Гловаля Е. І. Польська аматорська пісня XIX ст. у львівському культурно-мистецькому континумі. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. Львів, 2017. Вип. 40. С. 119–133.
2. Кияновська Л. О. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. Тернопіль : Астон, 2000. 340 с.
3. Круліковська Т. П. Творчість польських композиторів Поділля XIX століття в контексті українсько-польських культурних взаємин : дис. ... д-ра філософії за спец. 025. Львів, 2023. 272 с.

4. Ніколаєва Л. М. Вокальна творчість Ф. Шопена і питання виконавського музикознавства. *Українське музикознавство*. 2016. Вип. 42. С. 251–266.
5. Радишевський Р. «Українська школа» в польському романтизмі: феномен пограниччя. Київ : Талком, 2018. 704 с.
6. [M. M.] *O naszym poecie Bohdanie Zaleski*. Krakow, 1903. 47 s.
7. Idaszak D. Twórczość kompozytorska Oskara Kolberga. *Oskar Kolberg. Dzieła wszystkie*. T. 68. *Kompozycje wokalne-instrumentalne*. Poznań, 1990. S. 5–33.
8. Korespondencja Oskara Kolberga. Cz. II (1877–1882). *Oskar Kolberg. Dzieła wszystkie*. T. 65. Zebrała i opracowała M. Turczynowiczowa. Rec. i konsultant Z. Szweykowski. Opracowanie komentarzy i red. A Skrukwa i E. Krzyżaniak-Miller. Wrocław-Poznań 1966. 740 s.
9. Kościuk A. “Nikt mię za próżniaka nie ma i mieć nie będzie”. O życiu Oskara Kolberga (1814–1890). *Twórczość Ludowa*, 2014, nr. 1–2 (76). S. 1–5.
10. Oskar Kolberg. *Dzieła wszystkie*. T. 68. *Kompozycje wokalne-instrumentalne*, oprac. D. Idaszak, red. H. Pawlak. Poznań 1990. 680 s.
11. Prochaska M. Kompozycje Oskara Kolberga. *Oskar Kolberg. Człowiek i Dzieło*. Poznań, 2022. S. 137–164.
12. Tomaszewski W. Literatura do śpiewania. *Nuty z tekstem w ofercie wydawców na ziemiach polskich w latach 1801–1875. Sztuka edycji*. T. 4. Toruń, 2013. S. 67–73.

REFERENCES:

1. Bernatska-Hlovalia, E. I. (2017). Polska amatorska piosenka XIX st. w lwowskim kulturowo-artystycznym kontynuumie [Polish amateur song of the nineteenth century in the Lviv cultural and artistic continuum]. *Naukovi zbirky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii imeni M. V. Lysenka*, 40, 119–133 [in Ukrainian].
2. Kyianovska, L. O. (2000). *Stylova evoliutsiia halytskoi muzychnoi kultury 19–20 st. [The stylistic evolution of Galician musical culture in the nineteenth and twentieth centuries]*. Ternopil : Aston [in Ukrainian].
3. Krulikowska, T. P. (2023). Twórczość polskich kompozytorów Podillia XIX st. w kontekście ukraińsko-polskich kulturowych relacji [Creativity of Polish composers of nineteenth-century Podillia in the context of Ukrainian-Polish cultural relations]. *Doctor's thesis*. Lviv : LNMA [in Ukrainian].
4. Nikolaieva, L. M. (2016). Voikalna tvorčist' F. Šopena i pyttannia vykonavskoho muzykoznavstva [Chopin's vocal works and issues of performing musicology]. *Ukrainske muzykoznavstvo*, 42, 251–266 [in Ukrainian].
5. Radyshevskiy, R. (2018). “Ukrainska shkola” v polskomu romantyzmi: fenomen pohranychchia [The “Ukrainian School” in Polish Romanticism: the Phenomenon of the Borderland]. Kyiv : Talko [in Ukrainian].
6. [M. M.] (1903). *O naszym poecie Bohdanie Zaleski*. Krakow.
7. Idaszak, D. (1990). Twórczość kompozytorska Oskara Kolberga. In Oskar Kolberg. *Dzieła wszystkie* (Vol. 68, pp. 5–33). Poznań : PWM.
8. Turczynowiczowa, M. (1966). Korespondencja Oskara Kolberga. Cz. II (1877–1882). Oskar Kolberg. *Dzieła wszystkie*. (Vol. 65). Wrocław-Poznań
9. Kościuk, A. (2014). “Nikt mię za próżniaka nie ma i mieć nie będzie”. O życiu Oskara Kolberga (1814–1890). *Twórczość Ludowa*, (1–2 (76), 1–5.
10. Kolberg, O. (1990). *Dzieła wszystkie*. T. 68. *Kompozycje wokalne-instrumentalne* (oprac. D. Idaszak, red. H. Pawlak). Poznań : Instytut im. Oskara Kolberga.
11. Prochaska, M. (2022). Kompozycje Oskara Kolberga. W: Oskar Kolberg. *Człowiek i Dzieło* (s. 137–164) Poznań.
12. Tomaszewski, W. (2013). Literatura do śpiewania. *Nuty z tekstem w ofercie wydawców na ziemiach polskich w latach 1801–1875. Sztuka edycji*, 4, 67–73.